

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ІДЕЯХ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Федека М. П. (викладач)

(Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини)

Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, знає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується.

В.О. Сухомлинський

Для становлення української суверенної, незалежної, демократичної, правової держави патріотичному вихованню належить провідна роль. Проблема виховання у кожній підростаючій особистості, почуття поваги та любові до Батьківщини – основи патріотичного виховання. Про ці фактори свідчать такі державні документи: Указ президента «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян» від 27 квітня 1999 р., державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави», «Концепція патріотичного виховання учнівської молоді».

Нам відомі сім джерел громадянського патріотизму: кров, земля, захист, віра, традиції, держава, нація. Всі вони взаємопов'язані між собою та потребують детального вивчення з боку педагогів, психологів, філософів, істориків та ін.

Пропагандистами патріотичного виховання, сутності таких понять, як «патріотична свідомість», «любов до Батьківщини», присвячені фундаментальні праці вчених-філософів: В. Бичка, О. Забужка, І. Надільного, І. Стогнія, В. Шинкарука та ін.

Цінними є роботи сучасних психологів, які досліджували поняття «патріотизм»: І. Беха, А. Богуна, М. Боришевського, В. Котила, Ю. Трофімова, О. Чебикіна та ін.

Серед класиків педагогічної науки до цієї проблеми зверталися вітчизняні (Г. Ващенко, О. Духнович, Я. Коменський, А. Макаренко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Л. Українка, К. Ушинський та ін.) та зарубіжні філософи (І. Кант, К. Роджерс, Е. Фром та ін.).

Теоретичні умови патріотичного виховання громадян закладені у працях В.О. Сухомлинського, який підкреслював діяльний характер патріотизму, необхідність вчити дітей шукати своє місце у житті країни, включати їх у боротьбу з недоліками у житті суспільства.

Ця тема найбільш актуальна на теперішній час у незалежній Україні.

Мета статті – проаналізувати погляди великого педагога, дослідника Василя Олександровича Сухомлинського.

Новатор ідей у вихованні В. О. Сухомлинський, описуючи практику виховної роботи, звертає увагу на азбуку моралі у поєднанні з громадянською активністю й самодіяльністю у певних вимогах, правилах, нормах поведінки кожної особистості, яка поважає оточуючих і себе: «Загальнолюдську азбуку моралі ми прагнемо поєднати з громадянською активністю й самодіяльністю: треба не просто знати, що добре і що погано, а діяти добре в ім'я величі й могутності нашої Батьківщини, в ім'я справи партії, ненавидіти зло, мерзенність, боротися за торжество добра... Азбуку моральної культури ми розкриваємо у таких вимогах, правилах, нормах поведінки:

1. Ти живеш серед людей. Кожний твій вчинок, кожне бажання відбивається на людях, які тебе оточують. Є чітка межа між тим, що тобі хочеться, і тим, що можна...
2. Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром.

3. Всі блага і радощі життя створюються працею. Без праці немислиме чесне життя... Навчання – твоя перша праця... Працьовитість – твоя честь і доблесть... Справжня людина створюється тільки працею.
4. Будь добрим і чуйним до людей. Допомагай слабким і беззахисним... Твоя любов до батьків – це твоя праця в ім'я того, щоб вони були раді за твою громадянську красу, честь, гідність...
5. Не будь байдужим до зла. Борись проти зла, обману, несправедливості... Найбільше зло – відступництво, зрада високих ідеалів» [5, С. 120-121].

Розкривши загальнолюдську азбуку моральної культури та виділивши її правила, вимоги, В. О. Сухомлинський описує азбуку патріотичного виховання: «Азбука патріотичного виховання полягає у тому, щоб утвердити у людській душі багате, яскраве, незабутнє дитинство, закарбувати у ньому образи рідної природи, які хвилювали б усе життя. У кожної людини повинен бути рідний куточок, який став незабутнім спогадом про найдорожче – без цього немає людини, немає її морально-емоційного й естетичного коріння, немає свіжого вітерця, який живить непогасне полум'я любові до Вітчизни» [5, С. 134].

Василь Олександрович пише, що виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань нерозривно пов'язане з розумовим, моральним, трудовим, ідейно-світоглядним, естетичним, емоційним становленням особистості... Патріотична свідомість, справжня любов до Батьківщини передбачають глибоке розуміння сучасності... Бути справді відданим Вітчизні громадянином – це означає любити її такою, якою її створили й утвердили старші покоління, якою вона вийшла з жорстокої боротьби у роки ворожих навал. Але справжня громадянськість немислима без бачення того, що треба зробити, щоб Вітчизна стала ще могутнішою і щасливішою» [5, С. 131, 146].

Новатор прагне розтлумачити патріотизм: «Патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів, як єдність думки і діла дуже

складно пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною, емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею. Звідси – важлива проблема критеріїв патріотичної вихованості» [5, С. 131].

Торкаючись слів Вітчизна, доблесть, героїзм, подвиг, В. О. Сухомлинський пише, як потрібно вміти кожної підростаючої особистості любити свою Батьківщину: «Самі по собі слова дитини, підлітка, юнака про те, як він любить Батьківщину і готовий жертвувати заради неї, не завжди є справжнім критерієм патріотичної вихованості; мудрість вихователя полягає у тому, щоб ці слова наші вихованці не вимовляли безпристрасно і бездумно. Враховуючи це, ми вважаємо, що абсолютно неприпустимо організовувати конкурси: хто краще скаже (напише) про свої почуття любові до Батьківщини. Немислима справа – вчити говорити про любов замість того, щоб учити любити. Взагалі треба особливо суворо і вимогливо торкатися понять і слів Вітчизна, доблесть, героїзм, подвиг, так само як і змісту тієї діяльності, яка вкладається у ці поняття і слова» [5, С. 132].

Уявляючи своїх вихованців у майбутньому відданих Батьківщині, Василь Олександрович пише, що у патріотичному вихованні найяскравіше виявляється проектування людини. Виховуючи юного патріота, ми уявляємо собі, яким би виявився наш вихованець під час тяжких випробовувань для Батьківщини – якби патріотичне виховання не передбачало цього, воно було б бездіяльним [5, С. 133].

Педагог описує, як потрібно формувати у дитини патріотичні почуття орієнтуючись на майбутнє; моральний ідеал дитини сьогодні та завтра: «Формуючи патріотичні почуття і переконання, далекоглядний вихователь орієнтується на майбутнє – незалежно від того, настане воно завтра чи через багато років: чи готовий його вихованець до подвигу Олександра Матросова і Зої Космодем'янської? Чим глибше наше хвилювання про те, яким буде наш вихованець у ту хвилину, коли треба стати на найсуворіші ваги Вітчизни, тим ближче буде він до морального ідеалу сьогодні, тепер, коли відбувається становлення його громадянськості» [5, С. 133].

Описуючи суть патріотичного виховання, В. О. Сухомлинський звертає увагу на моральну доблесть, патріотичну гордість: «Виховуючи вірного сина Батьківщини, готового покласти за неї свою голову, ми у цій готовності вбачаємо моральну доблесть, без якої немислимі патріотичне бачення світу сьогодні, патріотичні турботи й тривоги за долю громадського, всенародного у рідному місті, селі, патріотична непримиренність до ворогів Вітчизни, патріотична гордість за кожний новий успіх. Усі ці рухи і пориви духу, всі прагнення і праця – без гучних слів, без сподівань на похвалу або нагороду, а лише з почуття виконаного обов'язку, із задоволення вищої моральної потреби, без якої життя було б порожнє і беззмістовне. У цьому суть патріотичного виховання» [5, С. 133].

Новатор пропонує педагогам різносторонньо підходити до розкриття сутності патріотичного виховання. Василь Сухомлинський пише, що завдання вихователя полягає у тому, щоб відкрити перед кожним вихованцем усі джерела, якими живиться могутнє почуття любові до Батьківщини. Це й природа рідного краю, і мати з батьком, і рідне село, місто, колгосп, підприємство, де працюють батьки, і власне минуле Батьківщини, її героїчна історія, а головне – наш лад, створений і збережений ціною великої крові, братерська дружба народів – все це повинно злитися в юній душі в образ великої святині – Батьківщини. Від почуття прив'язаності до рідного куточка – материнської колиски, верби, що схилилася над ставом, родючого поля – до розуміння історичних доль народів, які з'єдналися у велике братство і оберігають цю єдність як найдорожче своє завоювання, - такими джерелами повинна живитися душа кожного нашого вихованця, щоб у ній, як у краплі води, у мініатюрі відобразився портрет народу, портрет Вітчизни. Усі ці джерела мають бути відкриті перед дитиною постійно – з перших кроків її свідомого життя [5, С. 133 - 134].

Описуючи джерела патріотичного виховання, педагог-новатор звертає увагу на вічне – взаємна любов дітей та батьків. Він пише: «Вічно живим і незамінним джерелом патріотичних почуттів і переконань є любов сина і

дочки до матері й батька, матері й батька до дітей, взаємна відданість і вірність, яка створює честь сім'ї. Честь батьків, дідів і прадідів, гордість моральним надбанням сім'ї – все це ідейне, моральне, громадянське коріння людської особистості, все це перша колиска громадянськості» [5, С. 137].

Продовжуючи думку про вічне джерело патріотичних почуттів, Василь Сухомлинський застерігає, що людина, не вихована належним чином у цій колисці, людина, низька у глибоко особистому, не може бути справжнім сином Вітчизни у громадському. Людська особистість, гармонія етичного Я неподільні й нерозривні. Той, хто забув колиску, з якої піднявся, щоб піти по землі, той, хто байдужий до матері, яка вигодувала і виховала його, - нездатний переживати високі патріотичні почуття [5, С. 137].

Описуючи джерела патріотичних почуттів і переконань Василь Олександрович акцентує увагу, що вони будуть чистими і невичерпними за умови, коли у сім'ї і у школі панує культ Матері й Батька, культ Дідуся і Бабусі, - так можна назвати атмосферу повагу, уваги, сердечної чуйності до великої материнської і батьківської праці. А головне у цьому тонкому стані дитячих і юнацьких душ – повинність і відповідальність» [5, С. 137].

Естетичні переживання, за дослідженнями педагога, відіграють велику роль у формуванні патріотичних переконань. «Трепетання серця перед прекрасним і піднесеним – це духовна енергія самовиховання. Немає нічого прекрасного і величнішого, ніж героїчний подвиг в ім'я Вітчизни... Засновані на високій патріотичній ідеї обряди, в яких краса втілює велич героїзму, і хвилюючі естетичні переживання, які підносять почуття честі, гідності, - все це так само необхідне у виховній роботі, як правдиве слово про навколишній світ...» [5, С. 145].

Отже, можна зробити висновки: для становлення української суверенної, незалежної, демократичної, правової держави патріотичному вихованню належить провідна роль. Патріотичне виховання – одна з складових виховної діяльності школи, сім'ї, суспільства. Під час вивчення різноманітних предметів, під час сімейних відносин батьків і дитини-

особистості, під час пропаганди національних традицій, мови, культури по теле та радіо комунікаціях, особливо у молодшому шкільному віці, у школярів з'являються погляди, переконання любов, гордість, почуття відданості та прив'язаності до Батьківщини [1-4]. Почуття поваги та любові до Батьківщини – основи патріотичного виховання і про ці фактори свідчать різноманітні державні документи (перелік цих документів вказані вище). Одним із основоположників теоретичних умов патріотичного виховання громадян був В. О. Сухомлинський, який розтлумачував поняття «патріотизм». В. О. Сухомлинський описуючи практику виховної роботи, звертав увагу на азбуку моралі у поєднанні з громадянською активністю й самодіяльністю у певних вимогах, правилах, нормах поведінки кожної особистості, яка поважає оточуючих і себе. Василь Сухомлинський описав азбуку патріотичного виховання та виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань; звертав увагу на моральну доблесть, патріотичну гордість і т. д.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с
2. Новий тлумачний словник української мови. У 3 томах. /Укл. Яременко В. В., Сліпушко О. М. – К.: Аконт, 2003. – Т. 1. – 926 с.
3. Новий тлумачний словник української мови. У 3 томах. / Укл. Яременко В. В., Сліпушко О. М. – К.: Аконт, 2003. – Т. 2. – 926 с.
4. Педагогічний словник /За ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.1. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу. – К.: Рад. школа, 1976. – 654 с.